

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ВА МИНТАҚАЛАР РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШ

*Ш.А.Турсунов, и.ф.д., доцент
Б.И.Хидирова, катта ўқитувчи
Тошкент давлат иқтисодий университетини*

Фуқароларнинг давлат органлари билан алоқасини электрон шаклда амалга ошириш, яъни давлат ўз фуқаролари учун электрон хизматлар кўрсатиши ва электрон маҳсулотларни таклиф этиши — бу рақамли иқтисодийнинг таркибий қисми ҳисобланади. Электрон давлат хизматларини аҳоли ва тадбиркорлик субъекларига тақдим этиб бориш мақсадида Ягона интерактив давлат хизматлари портали (my.gov.uz) ўз фаолиятини олиб бормоқда. Бугунги кунда ушбу портал орқали 218 та электрон давлат хизматлари тақдим этиб келинмоқда, жумладан 2020 йил давомида 45 та янги хизмат жорий этилди. Хусусан, уй-жой ва коммунал хизматлар учун онлайн тўловни амалга ошириш, шифокор қабулига электрон тарзда ёзилиш, фуқароларни доимий ва вақтинча рўйхатга олиш, кадастр паспортини рўйхатдан ўтказиш ҳамда ипотека кредитлари бўйича давлат субсидиясини олиш хизматлари ва бошқа бир қатор хизматлар электрон шаклга ўтказилди ва портал орқали ишга туширилди. Электрон давлат хизматлари бўйича йил бошидан бери 3,1 миллиондан ортиқ аризалар келиб тушган бўлиб, ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 9 фоизга ошди.

АКТининг изчил ривожланишининг яна бир муҳим омилларидан бири соҳада рақобатбардош маҳсулотлар ва хизматларни ривожлантириш учун қулай шарт-шароитлар яратиш, уларни ички ва ташқи бозорларда илгари суриш, инновацион ишланмаларни рағбатлантиришдир. Айнан мана шу мақсадни кўзлаб барпо этилган Дастурий маҳсулотлар ва ахборот технологиялари технологик парки (IT-Park) нинг резидентлари ҳисобланган 416 ташкилотда бугун беш минг нафардан ортиқ мутахассис фаолият юритмоқда. Энг муҳими, ушбу ташкилотларнинг 14 таси хорижий капитал иштирокида ташкил этилган бўлса, 54 таси янги очилган. Тошкент шаҳрида IT-Park резидентлари сонини кўпайтириш ва етарли шарт-шароитлар яратиш мақсадида умумий майдони 408 минг кв. м.га тенг ҳудудда хориждан жалб қилинган эксперт билан ҳамкорликда IT-Park инфратузилмаси объектларини қуриш концепцияси ишлаб чиқилиб, қурилиш ишлари амалга оширилмоқда. IT-Park нинг ҳудудий филиалларини ташкил этиш бўйича жойлардаги маҳаллий ҳокимликлар билан қўшма қарорлар имзоланиб, ҳар бир лойиҳа бўйича бажариладиган вазифалар тармоқ жадваллари тасдиқланди. IT-Park нинг ҳудудий филиаллари бинолари Андижон, Фарғона, Сирдарё, Қашқадарё, Жиззах ва Самарқанд вилоятларида фойдаланишга топширилди, Андижон филиалида 10 та ва Марғилон филиалида 7 та резидент фаолият юритмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг 2003 йил 11 декабрдаги “Ахборотлаштириш тўғрисида”ги Қонуни 15-моддасида Миллий ахборот тизимига давлат органларининг ахборот тизимлари, тармоқ ва ҳудудий ахборот тизимлари,

шунингдек юридик ҳамда жисмоний шахсларнинг ахборот тизимлари киради. Миллий ахборот тизими унинг таркибига кирувчи ахборот тизимларининг халқаро ахборот тизимлари билан бир-бирига мослигини ҳисобга олган ҳолда яратилади. Ҳозирги даврда фан ва техникада кўп қулланиладиган тушунчалардан бири – тизимдир. Ахборот тизимини ишлаб чиқишдан мақсад – ташкилий лойиҳалаштириш, технологик ва ҳоказо жиҳатларини ҳисобга олган ҳолда тизим фаолиятининг самарадорлигини оширишдир. Ўзбекистон Республикасининг ахборотлаштириш соҳасидаги давлат сиёсати ахборот ресурслари, ахборот технологиялари ва ахборот тизимларини ривожлантириш ҳамда такомиллаштиришнинг замонавий жаҳон тамойилларини ҳисобга олган ҳолда, миллий ахборот тизимини яратишга қаратилган. Таъкидлаш жоизки, миллий ахборот тизимига давлат органлари, шунингдек, юридик ҳамда жисмоний шахслар, тармоқ ва ҳудудий ахборот тизимлари киради. Ахборот тизими эса ахборотни тўплаш, сақлаш, излаш, унга ишлов бериш ҳамда ундан фойдаланиш имконини берадиган, ташкилий жиҳатдан тартибга солинган жами ахборот ресурслари, ахборот технологиялари ва алоқа воситаларидир. Ахборот тизими таркибидаги электрон шаклдаги ахборот, маълумотлар банки, маълумотлар базаси ахборот ресурсларини ташкил этади.

Ўзбекистон Республикасининг “Ахборотлаштириш тўғрисида” ги Қонуни 19-моддасида кўрсатилганидек, ахборот ресурслари ва ахборот тизимларини муҳофаза қилиш авваламбор, шахс, жамият ва давлатнинг ахборот хавфсизлигини таъминлаш мақсадида амалга оширилади. Мазкур қонуннинг 20-моддасида: “Ахборот ресурслари ва ахборот тизимлари, агар улар билан ғайриқонуний муносабатда бўлиш натижасида ахборот ресурсларининг ёки ахборот тизимларининг мулкдорларига, эгаларига ёхуд бошқа юридик ҳамда жисмоний шахсларга зарар етказилиши мумкин бўлса, муҳофаза қилиниши керак. Давлат органлари, юридик ва жисмоний шахслар давлат сирлари ҳамда махфий сирлар тўғрисидаги ахборотни ўз ичига олган ахборот ресурслари ва ахборот тизимларининг муҳофаза қилинишини таъминлаши шарт”, деб алоҳида кўрсатилган. Умумжаҳон ахборот глобаллашуви жараёнлари АКТини нафақат мамлакатлар иқтисодиёти ва бошқа соҳаларига жорий этиш, балки ахборот тизимлари хавфсизлигини таъминлашни ҳам тақозо этади. Ўзбекистон ахборот ва коммуникация технологиялари соҳасидаги халқаро хавфсизлик тизимига Марказий Осиёда биринчилардан бўлиб қўшилди.

“Электрон ҳукумат” тизимининг муҳим белгиси – офлайн хизматлар ўрнига онлайн хизматларнинг жорий қилиниши. Маълум бир ҳужжат учун яна бошқа ўнлаб идорадан ҳужжат тўплашга чек қўйилишидир. Давлат идораларининг маълумотлар базаси ва ахборот тизимларини интеграция қилиш, уларни ўзаро боғлаш орқали, айниқса, бизнес жараёнларини қайта инженеринг қилиш орқали қисқартириш керак. Одамларга онлайн тарзда ариза топшириш ва хизматларни олиш, маълумотлар, ариза топшириш ва ҳоказо хизматлардан масофадан туриб фойдаланиш имкониятини яратиш ахборотлашган жамият омилларидир. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2007 йил 23 августдаги 181-сон қарори билан «АКТидан фойдаланган ҳолда интерактив давлат хизматлари

тўғрисида низом» ва «Базавий интерактив давлат хизматлари реестри» тасдиқланган. Ушбу Низом давлат ва хўжалик бошқаруви, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан юридик ва жисмоний шахсларга АКТдан фойдаланган ҳолда хизматларни кўрсатиш тартиби ва шартларини белгилайди. Ушбу Низомга мувофиқ вазирлик зиммасига Базавий интерактив давлат хизматлари реестрини юритиш, шунингдек заруратга кўра вазирликлар ва идоралар билан биргаликда Вазирлар Маҳкамасига Базавий интерактив давлат хизматлари реестрига ўзгаришлар киритиш бўйича умумлаштирилган таклиф киритиш вазифаси юклатилган. Бугунги кунда Базавий интерактив давлат хизматлари реестри 197 турдаги хизматлардан ташкил топган. Давлат органлари томонидан веб-сайтлар орқали 617 та интерактив хизмат турлари кўрсатилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикасида АКТни ривожлантириш ҳолатини баҳолаш тизимини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорига мувофиқ, давлат ва хўжалик бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари фаолиятида АКТни жорий этиш ва ривожлантириш самарадорлигини рейтингли баҳолаш тизими таркиби тасдиқланган. АКТ жорий қилиниши ва ривожлантиришнинг рейтингли баҳолаш тизими давлат органи расмий веб-сайти, кўрсатилаётган интерактив давлат хизматлари, идоравий ахборот тизимлари ва ресурслари, шунингдек давлат органида ахборот хавфсизлигини таъминлаш юзасидан муайян талабларни қўяди. Хусусан, давлат ва хўжалик бошқаруви органлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг расмий веб-сайтининг мавжуд қонунчилик асосида ташкил қилиниши, шунингдек Ягона портал орқали кўрсатилаётган интерактив давлат хизматлари, аҳоли ва тадбиркорлик субъектлари муурожаатларига муносабат ҳам баҳолаш рейтинглида муҳим аҳамият касб этади. Баҳолаш рейтингига мувофиқ давлат ва хўжалик бошқаруви органи, маҳаллий давлат ҳокимияти органи томонидан кўрсатиладиган давлат хизматлари рўйхати, интерактив давлат хизматларининг алоҳида бўлими ҳам шакллантирилиши лозим. Муайян давлат органлари (хокимлик, хўжалик бошқаруви органлари ва бошқалар) расмий веб-сайтига жойлаштирилиши лозим бўлган қўшимча функциялар киритилди.

АКТни давлат ва хўжалик бошқаруви, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари фаолиятида жорий этиш ва ривожлантиришнинг ҳолатини, шунингдек NIS.UZ миллий ахборот тизимига тақдим этиладиган ахборотнинг сифати ва ишончлилигини мунтазам ўрганишни амалга ошириш мақсадида 2014 йил 23 апрелида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Давлат ва хўжалик бошқаруви, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари фаолиятида АКТни жорий этиш ва ривожлантиришнинг ҳолатини ўрганишни амалга ошириш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги 102-сон қарори имзоланган. Қарорга мувофиқ, “Давлат ва хўжалик бошқаруви, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари фаолиятида АКТни жорий этиш ва ривожлантиришнинг ҳолатини ўрганишни амалга ошириш тартиби тўғрисида” низом ҳам тасдиқланган. Унга кўра, Алоқа, ахборотлаштириш ва телекоммуникация технологиялари соҳасида назорат бўйича давлат инспекцияси АКТни давлат ва

хўжалик бошқаруви, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари фаолиятида жорий этиш ва ривожлантиришнинг ҳолатини, шунингдек NIS.UZ тизимига тақдим этиладиган ахборотнинг сифати ва ишончлилигини ўрганишга масъул ҳисобланади.

Дунё миқёсида жадал суръатларда ривожланиб бораётган ахборот технологияларининг муҳим ўрни, иштирокини бугун юртимизда эришилаётган ютуқларда, юксалиб бораётган ҳаётимизнинг ҳар бир жабҳасида кўришимиз мумкин. Айтиш мумкинки, ҳар бир юртдошимиз бевосита ёки билвосита ахборот-алоқа технологияларининг фаол фойдаланувчиси ҳисобланади. Йилдан йилга электрон ресурсларнинг ахборот фойдаланувчиларининг асосий манбасига айланаётгани, интернет ресурслари ва фойдаланувчилари сони ошиб бораётгани олдимизга аҳоли манфаатлари, ёшларимиз таълим-тарбияси, интеллектуал салоҳиятининг юксалишида хизмат қиладиган, юртимизда ҳар соҳада эришилаётган ютуқларни тезкор намоёиш этадиган веб-ресурсларни аниқлаш, уларни қўллаб-қувватлаш, оммалаштириш вазифасини қўймоқда. Юқори даражали «.UZ» домени 1995 йил 29 апрелда рўйхатдан ўтказилган. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2002 йил 30 майдаги «Компьютерлаштиришни янада ривожлантириш ва ахборот–коммуникация технологияларини жорий этиш тўғрисида»ги ПФ-3080-сон фармонида мувофиқ, 2003 йил март ойида ICANN Халқаро ташкилоти билан имзоланган келишув асосида Миллий доменни бошқариш ҳуқуқи «.UZ» миллий доменининг маъмури ҳисобланган, UZINFOCOM марказига берилди. Хизматлар сифатини ошириш ва доменларни рўйхатга олиш соҳасида ҳалол рақобатни ривожлантириш учун Марказ томонидан рўйхатга олувчилар ва маъмурларнинг вазифалари тақсимлаб берилди. Шу тарзда, ҳозир Ўзбекистонда 13 та расмий рўйхатга олувчи субъектлар – компаниялар, шунингдек вилоятлардаги 7 та Компьютерлаштириш марказлари фаолият кўрсатмоқда. Бугунги кунда қуйидаги сервислар мавжуд:

- доменларнинг йўқолиш ҳолларининг олдини олиш учун фойдаланувчиларга СМС ва электрон билдиришномаларни тарқатиш;
- whois хизмати;
- домен номларининг эгалари учун «Шахсий кабинет», бу ўз доменларини ва билдиришномаларнинг созланишини бошқариш учун мўлжалланган;
- desk.uz лойиҳаси билан биргаликда сервис – «.UZ доменлари муддатини назорат қилиш».

Яқиндан буён рўйхатга олувчиларга «.UZ» домени маъмурларининг иштирокисиз доменларни – янги доменни рўйхатдан ўтказиш имкониятини берувчи доменлар трансферини мустақил узатиш, доменни рўйхатга олишни тугатиш санасини рўйхатга олишнинг тўланган даври доирасида ўзгартириш ва домен номларини рўйхатга олиш ва уларни 1 йилдан 5 йилгача узайтириш имкони тақдим этилди. www.cctld.uz сайтида «.UZ» домен зонасини турли йўналишларда ривожлантириш ҳолати тўғрисида ахборотни кўриб чиқиш имконини берувчи батафсил статистика мавжуд. Қуйидаги йўналишлар бўйича веб-сайтлар мавжуд: Hi-Tech, маданият, илм-фан, кўнгилочар тадбирлар, спорт, бизнес, давлат бошқаруви органлари ва бошқалар. Миллий доменни

ривожлантириш мақсадида 2001 йилдан ўтказиб келинаётган Миллий интернет фестивали фан ва таълим, тиббиёт, сайёҳлик, давлат бошқаруви, интернет ёрдамида хизмат кўрсатиш ва бошқа йўналишларда фаолият кўрсатаётган, оилавий мавзуларда ижод қилаётган, энг муҳими, “.UZ” Миллий доменимиз мазмун-моҳиятига, ривожига ҳисса қўшаётган веб-сайтлар, саҳифаларга берилган юксак эътирофдир.

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистонда рақамли иқтисодий ривожлантиришда АКТидан фойдаланиш жараёнлари ҳамда Ўзбекистон ҳудудларини рақамли ривожланиш даражаси шиддат билан ўсиб бормоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2002 йил 30 майдаги «Компьютерлаштиришни янада ривожлантириш ва ахборот–коммуникация технологияларини жорий этиш тўғрисида»ги ПФ-3080-сонли Фармони.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2014 йил 23 апрелдаги “Давлат ва хўжалик бошқаруви, маҳаллий давлат ҳокимияти органлари фаолиятида АКТини жорий этиш ва ривожлантиришнинг ҳолатини ўрганишни амалга ошириш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги 102-сонли Қарори.

Ўзбекистон Республикаси Рақамли технологиялар вазирлиги маълумотлари.

<http://www.uzinfocom.uz>

АГРОКЛАСТЕРЛАРНИ ТАСНИФЛАШГА ЁНДОШУВЛАР, МУҲИМ ЖИҲАТЛАРИ ВА СИҢФЛАНИШИ

*Х.Урдушев, и.ф.н, доцент,
М.Т.Мавлянов, катта ўқитувчи,
С.Эшанкулов, ўқитувчи*

*Самарқанд давлат ветеринария медицинаси, чорвачилик ва биотехнологиялар университети
“Ахборот технологиялари” кафедраси*

Кластерларнинг ривожланиши ХХ асрнинг ўрталарида Ғарбий Европа, АҚШ ва Англияга тўғри келади. Кластерли ёндашув 1990 йилларда Финландия, Жанубий Корея ва Бразилия каби мамлакатлар иқтисодийнинг асосига айланди. Рақобатбардошликни шакллантириш ва ривожлантиришнинг турли назариялари мавжуд. Ўрганишлар, энг рақобатбардош компаниялар, тармоқлар, ҳудудлар ва мамлакатларни ривожланиш амалиётида-иқтисодий ўсишнинг энг самарали шакли кластер механизми эканлигини кўрсатади. Унинг асосида иқтисодий фаолиятнинг энг самарали ва ўзаро боғлиқ турлари мужассамлашган, яъни ўзаробоғланган корхоналарнинг самарали рақобатлашувига асосланган гуруҳи, давлат иқтисодий тизими билан уйғунлашган ва тармоқнинг миллий ва халқаро бозорларда рақобат мавқеини таъминлайдиган “кластер” тушунчаси ётади¹³³[1].

¹³³[1]. Хамракул Урдушев, Мажид Мавлянов, Сирожиддин Эшанкулов, Гулхаё Розиева (2023). АГРОКЛАСТЕРЛАР ВА УЛАРНИНГ РИВОЖЛАНИШИДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ЎРНИ. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари / Актуальные проблемы социально-